

Fiskeoppdrett — næring med muligheter

Av Svein Sundsbø

Svein Sundsbø er personlig rådgiver for Samferdselsministeren.

Innlegg holdt på seminar i Norsk Vannforening 11. mars 1985.

For tiden fins det knapt noe politisk dokument som behandler distriktpolitikk eller næringsutvikling i Norge, uten at fiskeoppdrett er nevnt. I løpet av få år har denne næringen vokst seg inn i første rekke i den politiske bevissthet. Det er bare oljevirkosomheten og datateknologien som kommer i samme vekst- og popularitetsklasse.

Selv om veksten har vært rask og reell, og selv om utviklingsmulighetene trolig er store, er det fristende å bruke begrepet «politisk motenæring» om oppdrettsnæringen. Det synes stundom ikke å være grenser for hvilke samfunnsoppgaver som denne næringen skal løse. Jeg vil i dette foredraget prøve å anlegge en nøktern tone. Vi er neppe tjent med å dramatisere utviklingen eller å overvurdere mulighetene.

Prinsippet sett er fiskeoppdrett ingen nyhet. Fra andre land kjenner en tusenårige tradisjoner med dette. Også i vårt land har dette vært prøvd i liten målestokk helt tilbake mot århundreskiftet. Den sterke ekspansjonen som denne næringen har hatt de siste åra, henger sammen med teknologiske og markedsmessige forhold. Mye tyder på at de grunnleggende forutsetninger for vekst i denne næringen vil være tilstede også i framtida, men en kan ikke ta det for gitt. Teknologien kan utvikle seg videre slik at produksjonsmåten endrer seg radikalt i forhold til det vi kjenner

i dag og markedsforutsetningene kan også endres fundamentalt.

Forutsetningene for den raske framveksten av oppdrettsnæringen i Norge, og vår gunstige stilling i forhold til konkurrenter i andre land, er etter mitt syn følgende:

1. I Norge var vi tidlig ute med å anvende teknologisk innsikt fra landbruket på fiskeproduksjon. Norge har vært et foregangsland når det gjelder å anvende populasjonsgenetisk forskning i praktisk husdyrhold. Disse prinsippene kunne overføres til fiskeoppdrett. På samme måte har vi anvendt ernæringsfysiologisk kunnskap fra landbruket.
2. Norske naturgitte forhold ligger godt til rette for fiskeoppdrett. Dype fjorder med reint vann, skjermet for vær og vind.
3. Framvekst av markedsmuligheter, bl.a. som en følge av økte kostnader ved å produsere vill-fisk, og framfor alt av at man har maktet å skap nye markeder for kvalitetsfisk.
4. Gunstige organisatoriske løsninger med et samspill mellom offentlige myndigheter og oppdrettsnæringens egne organisasjoner, gjorde at næringen kom inn i et godt spor i vårt land. Våre primærnæringstradisjoner med sterk grad av samvirke mellom små selvstendige næringsenheter har etter mitt syn slått svært positivt ut.

Disse fire forutsetningene: Teknologi, naturgitte forhold, markedsmulighetene og organisasjonsmodellen, har hver for seg og tilsammen dannet grunnlaget for norsk suksess med oppdrett av fisk.

Når en skal diskutere framtidsmulighetene, kan det være nyttig å ta utgangspunkt i nettopp disse forutsetningene. Hvordan vil disse slå ut i framtida, vil forutsetningene fortsatt gi oss et forsprang i forhold til andre?

Teknologi

I prinsippet er den teknologi norsk oppdrettsnæring bygger på tilgjengelig for alle. Lærebøker er til salgs, og mennesker med kompetanse er mobile. Det er derfor lite tenkelig at vårt teknologiske forsprang — om vi i heletatt har noe slikt i dag — vil være en varig tilstand. Oppdrettsnæringen i moderne form er en så ny næring at vi må vente store og epokegjørende teknologiske nyvinninger i framtida. Dette betyr at teknologi som konkurransefaktor først og fremst vil avhenge av hva som skapes fra nå av og framover. Vi har selvfølgelig en fordel at vi er kommet langt i dag, der fins et miljø med betydelig kompetanse, vi kan «stå på skuldrene» av dette når vi strekker oss mot det nye. På den andre side ligger det utvilsomt en fare i at suksess skaper stagnasjon. Vi leder og behøver ikke strekke oss så mye som andre for å holde det gående i øyeblikket.

Jeg nevnte at vi har lyktes i å benytte kunnskap fra landbruket som basis for en oppdrettsteknologi. Vi ser nå klare tendenser til at også ulike former for industriell kompetanse kan komme til anvendelse. Her ligger et problem og en utfordring for næringen. Hvordan skal man kunne nyttiggjøre seg dette uten at næringens

struktur påvirkes i en retning som de fleste i dag anser som uønsket. Skal vi være svært restriktive i vårt land og risikere at industrien satses andre steder? Kan dette bety at vi blir hengende etter i den videre utvikling av oppdrettsteknologien?

Som en antydning til konklusjon på dette avsnittet vil jeg si at vi ikke kan regne med å basere oss på et teknologisk forsprang på andre. Vi har de beste muligheter til å være med i teten og konkurrere med andre på likefot. Enda står vi bare i starten på utviklingen av oppdrettsteknologien. Det vil kreves mye av næringen selv og av offentlig satsing, om vi skal kunne hevde oss. Vi må være villige til å møte utviklingen uten for dogmatiske forestillinger om hvordan næringen skal se ut. En bestemt næringsstruktur er et viktig mål, men ikke det eneste mål for næringen.

Naturgitte forhold

Naturen vil trolig gi oss et varig fortrinn i forhold til de aller fleste, men også dette vil avhenge av teknologien. Spørsmålet er også om ikke andre land har mange nok lokaliteter som egner seg for oppdrett, til at dette kan gi oss hard konkurranse i markedet. Trolig kan vi regne med at naturgitte forhold gir oss relative fordeler, men oppdrettsnæringen i Norge får langt fra noen monopolstilling på grunn av topografi og klima.

Markedsmessige forhold

Markedsmulighetene er gode for oppdrettsfiske. Svært få forventer at disse vil krympe. Volummessig har markedene et klart vekstpotensial, men prisutviklingen er i høyeste grad et åpent spørsmål. All den tid vi baserer største delen av vår omsetning på eksport, må vi regne med de

usikkerheter det vil bety. Enda er oppdrettsfisk så ny at en ikke kjenner mulighetene fullt ut. Vi står overfor usikkerhet om hvor stor markedsandel vi kan oppnå for vårt land, og vi vet ikke hvor langt det er mulig å utvikle nye markeder. Her vil prisrelasjonen mellom ulike fiskearter og ulike matvarer virke inn og dessuten vil mer kulturelle faktorer som mattradisjoner spille en stor rolle.

Den vanligste vurdering eller gjetning går ut på at det er mulig å øke volumet av oppdrettsfiske betydelig, og til akseptable priser. For oss blir det derfor viktig å holde oppe eller øke vår markedsandel. Vår høye markedsandel i dag og gode renomme for kvalitetsfisk gir oss i utgangspunktet gode muligheter til å henge med, men det er mange og mektige interesser som vil være med å fylle fiskefatet i framtida.

Organisatoriske forhold

Enkelte hevder at en av årsakene til en forholdsvis vellykket oppdrettsnæring er at vi bedre enn de fleste har maktet å skape samarbeid mellom mange små og uavhengige produksjonseenheter, og at myndighetene har gått aktivt inn i arbeidet for å stimulere og styre utviklingen i næringen. Jeg tror det er viktig at vi tar vare på disse forhold og finner en god balanse og arbeidsdeling mellom myndighetene og næringens egne organisasjoner.

Fram til i dag har myndighetene hatt et formelt ansvar for tilpassing av næringens volum til markedsmulighetene. Dette bør nok i større grad overlates til næringen selv gjennom deres organisasjoner. Det offentlige må ta et stort ansvar for den grunnleggende investering til utdanning, forskning, veiledning, veterinærtjenester, arealplanlegging osv.

En næring som består av mange små enheter, som alle er uavhengig av hverandre, tilpasser sitt produksjonskvantum til forestillinger om fast pris på produktet. En slik næring vil periodevis komme i store vansker om det ikke etableres en form for styring. Her må organisasjonene og myndighetene samarbeide for å skape en balansert utvikling. Jeg tror at dette er den viktigste forutsetning for en positiv framtid for oppdrettsnæringen.

Offentlig engasjement og næringens ansvar

Samspeillet mellom næringen og det offentlige, balansepunktet for det offentliges deltakelse og næringens ansvar for sin egen framtid, er en krevende oppgave. Det er neppe mulig å trekke dette opp gjennom firkantede bestemmelser med evig gyldighet. Dette må avstemmes nøye etter utviklingen i selve næringen.

Vi fikk den første oppdrettsloven i 1973. Den andre i 81. Forskriftene har vært endret en rekke ganger og nå står vi på trappene til å få enda en ny *lov om oppdrett av fisk, skalldyr m.v.* Jeg skulle ikke ta mye feil om jeg spør at også denne loven vil ha begrenset varighet, i alle fall må de forskrifter som utarbeides justeres forholdsvis snart for å fange opp utviklingen i næringen.

Ny oppdrettslov

Regjeringen har i realiteten slutført det politiske arbeidet med en ny oppdrettslov. Da jeg sa ja til å holde dette foredraget regnet jeg med at lovforslaget nå ville være lagt fram for Stortinget, slik at jeg kunne presentere og kommentere dette. Da forslaget ikke formelt har passert Statsråd, er jeg avskåret fra å gå i detalj.

Jeg vil i stedet presentere en del av de hovedsynspunkter Senterpartiet har lagt vekt på i forbindelse med dette lovarbeidet.

Distriktsnæring

I en tid hvor tradisjonelle primærnæringer går tilbake og distriktsindustrien stagnerer, er oppdrettsnæringen svært viktig i distriktspolitisk sammenheng. Det besnærende med denne næringen er at den nødvendigvis vil bestå av mange relativt små enheter, lokalisert langs kysten, særlig på Vestlandet og i Nord-Norge. Med andre ord en desentralisert næring. Senterpartiet legger vekt på at næringen fortsatt skal utvikle seg som en distriktsnæring med stor grad av selveierstruktur. Erfaringene viser at resultatene blir best i små og mellomstore anlegg hvor det er sterkt personlig engasjement fra de som står bak driften. Vi har liten tro på at fjernstyrte anlegg og konsentrasjon av eierinteressen vil være gunstig for utviklingen i næringen eller distriktene. Derfor er det viktig at man skaper en eigestruktur som betyr størst mulig lokal tilknytning, og at man hindrer at noen kan ha majoriteten av eierinteressen i mer enn ett anlegg.

Konsesjonsbehandling

Jeg har tidligere i dette foredraget omtalt behovet for samspillet mellom myndighetene og næringen. Det er viktig at all oppdrettsvirksomhet blir underlagt konsesjonsbehandling. Skal næringen kunne få hjelp av myndighetene til å skape en balansert utvikling, må det offentlige ha styringsmuligheter. Det er viktig at utviklingen ikke kommer ut av balanse gjennom vill og vilkårlig vekst, uavhengig av utviklingen av bl.a. sykdomskontroll og markedsmuligheter. Ved konsesjonsbehand-

ling må også de distriktspolitiske hensyn som jeg har nevnt legges til grunn.

Vi aksepterer at det i dag er vanskelig å gi like spesifikke konsesjonskrav for enda ukjente grener av oppdrettsnæringen (som for eks. skalldyr og fiskearter som for eks. torsk). Av hensyn til at vi skal kunne være med i den teknologiske utviklingen, er det nødvendig å gi romslige vilkår for de som vil satse på å utvikle noe nytt, men en må hele tiden ha de nødvendige hjemler for å bruke de påkrevde styringsinstrumenter. Når — og om oppdrett av andre arter enn laks og ørret skulle få et omfang og et kommersielt nivå som gir grunnlag for en relevant sammenlegning med edelfiskoppdrett, vil det være nødvendig å vurdere behovet for nærmere regulering av også denne sektoren av oppdrettsnæringen.

Interessekonflikter

De første åra fra 1973 og utover ble oppdrettsloven liberalisert praktisert. Fram til 1977 ble alle konsesjonssøknader innvilget dersom de ikke innebar forureningsfare eller problemer for ferdsel. Etter oktober 77 ble man imidlertid svært restriktive med tildelingen av konsesjon av frykt for at produksjonen ville bli for stor i forhold til omsetningsmulighetene.

I de senere år har vi sett at markedsmulighetene har vært gode. De som har hatt konsesjon har kunnet ta forholdsvis høye priser og få tildels meget gode fortjenester. De som i dag er innenfor næringen ønsker selvsagt å bevare sine «privilegier», mens de som ikke har fått del i konsesjonsgodene presser på for å komme med i det «gode selskap».

Forslag som vil åpne for flere konsesjoner og større nyetableringer i næringen må man vente blir møtt med skepsis fra de

etablerte. Når vi skal bedømme deler av debatten om oppdrettsnæringen og lover og forslag som kan innebære flere konsesjoner, så må vi trekke dette forholdet inn i bildet.

Skal vi skape en ekspansjon i distriktene med grunnlag i fiskeoppdrett, må vi gjennom en gradvis utvidelse av virksomheten. Antallet konsesjoner må økes og forsøkt med nye arter må stimuleres. Dette betyr fare for konflikt med mange av de som i dag er etablert.

Som politikere må vi ta den kortsiktige belastningen det kan være å åpne for større omfang av næringen. Så lenge dette betyr flere arbeidsplasser og større inntekter til distriktene sett under ett, må dette være en riktig utvikling.

Ny næring med egen identitet

Det ville være sterkt beklagelig om utviklingen i oppdrettsnæringen skulle gå i retning av eierkonsentrasjon og fjernstyring. Mange hevder at dette kan komme til å skje. Jeg har ikke den samme frykt. For det første vil det fortsatt være et lov-

verk som hindrer eierkonsentrasjonen og sikrer konsesjonene for lokale interesser. For det andre så er det nettopp *primær-næringsmodellen* som har vært så vellykket i norsk oppdrettsnæring.

Det er neppe mulig eller ønskelig å hindre at også industrien engasjerer seg. Skal fiskeoppdrett bli en betydelig distriktsnæring så må alle gode krefter settes inn på å skape en positiv utvikling. Også industrien kan ha sitt å bidra med i denne sammenhengen, spesielt når det gjelder teknologiutviklingen for nye grener av næringen.

Poenget er at oppdrettsnæringen må *finne sin egen form og identitet*. Den må ikke bli en gren av jordbruket med dets spesielle ordninger og struktur. Den er vesensforskjellig fra tradisjonelt fiske og den må ikke bli fjernstyrt av industriell storkapital.

Ved å trekke på kompetanse og kapital fra de tradisjonelle næringer og finne sin egen syntese av dette, skapes de beste forutsetningene for en ny vekstkraftig distriktsnæring.